Nina Stropnik

NA GRANICI VJERE I POLITIKE: SV. IVAN NEPOMUK U JAVNOM PROSTORU HABSBURŠKE ISTRE I PRIMORJA[1]

Nina Stropnik
samostalna istraživačica
HR 10000 Zagreb
nnstropnik@gmail.com

UDK 929Nepomuk, I.
930
Pregledni rad

Rad se bavi javnim skulpturama sv. Ivana Nepomuka na području Istre i Hrvatskog primorja koje je u promatranom razdoblju bilo dio Habsburške Monarhije. Analizom dostupne literature i terenskim istraživanjem rad donosi sveobuhvatan pregled i opis sačuvanih skulptura sveca. Zaključci se temelje na kataloškoj obradi te sagledavanju političkog i simboličkog značenja sv. Ivana Nepomuka u kontekstu vremena.

Ključne riječi: *sv. Ivan Nepomuk, Istra, Hrvatsko primorje, javni spomenik, kip, politička hagiotopografija, Habsburška Monarhija*

Uvod

U dosadašnjim istraživanjima javnih spomenika posvećenih sv. Ivanu Nepomuku, područje Hrvatskog primorja i Istre bilo je tek površno obuhvaćeno. Ovim se radom nastoji dopuniti postojeće spoznaje pregledom i opisom odabranih javnih skulptura na tom području s ciljem boljeg razumijevanja njihove povijesne, umjetničke i kulturne vrijednosti.

1 Ovaj se članak temelji na diplomskom radu „Politička hagiotopografija: sv. Ivan Nepomuk u Istri i Hrvatskom primorju“ izrađenom pod mentorstvom prof. dr. sc. Sanje Cvetnić i obranjenom na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu u listopadu 2023. godine. Članak je dopunjen i prilagođen za potrebe objavljivanja u *Zborniku*.

Život i mučenička smrt sveca

Sv. Ivan Nepomuk bio je katolički svećenik i mučenik ispovjedne tajne, rođen između 1340. i 1350. godine u Pomuku (današnji Nepomuk) u zapadnoj Češkoj (Cevc, 2006 [1979]: 283; Gorys, 2003: 182). Karijeru je započeo 1370. godine kao javni bilježnik u nadbiskupskom uredu u Pragu. Ubrzo je zaređen za svećenika i postavljen za župnika crkve sv. Gala te za savjetnika nadbiskupa Jenštejna. Studirao je pravo u Pragu i Padovi, a po povratku u domovinu brzo je napredovao u crkvenoj hijerarhiji – prvo kao kanonik, a zatim i kao arhiđakon (Gorys, 2003: 182; Antolović, 1998: 463). Najvažniji dio života sv. Ivana Nepomuka činila je njegova služba generalnoga vikara Praške nadbiskupije, koju je 1389. godine preuzeo pod nadbiskupom Ivanom Jenštejnom (Cevc, 2006 [1979]: 283) i koju su obilježili sukobi između Crkve i države.

Pokušavajući proširiti svoju vlast nad Crkvom, češki kralj Vjenceslav IV. prisvajao je crkvena dobra i upletao se u crkvene poslove. Godine 1393. sukob između nadbiskupa Jenštejna i kralja Vjenceslava IV. dosegnuo je vrhunac kraljevim pokušajem smanjivanja nadbiskupove moći upletanjem u izbor novog opata u Kladrubyju. Ivan Nepomuk, kao generalni vikar, potvrdio je izbor opata protiv kraljeve volje. Razbješnjeni kralj dao je zatvoriti i mučiti Ivana i još nekoliko svećenika. Iako su ostali svećenici pušteni pod uvjetom šutnje, Ivan je zadržan jer je kralj smatrao da neće šutjeti o istini (Antolović, 1998: 464; Cevc, 2006 [1979]: 283; Réau, 1958: 728).

Okolnosti smrti sv. Ivana Nepomuka 1393. godine nisu sasvim jasne, no zna se da ga je kralj Vjenceslav dao baciti u rijeku Vltavu s Karlova mosta. Prema različitim izvorima, Ivan je bačen vezanih ruku i nogu s klinom u ustima ili u vreći. Nakon toga se, navodno, iznad njegova tijela pojavila aureola od pet zvijezda ili tajanstvena svjetlost. Postoji i kasnija legenda prema kojoj je Ivan ubijen jer nije želio kralju odati kraljičinu ispovjednu tajnu, čime je postao mučenik ispovjedne tajne (Sirovec, 2011: 183; Réau, 1958: 728-729; Cevc, 2006 [1979]: 283).

Tijelo sv. Ivana Nepomuka prvo je bilo pokopano u crkvi sv. Križa, a kasnije preneseno u katedralu sv. Vida u Pragu, gdje i danas počiva. Prilikom otvaranja groba 1719. godine, tijekom procesa beatifikacije, njegov jezik pronađen je neraspadnut, što je protumačeno kao čudo. Nakon što ga je papa Inocent XIII. proglasio blaženim 1721. godine, isto je čudo službeno priznato 1729. godine, kada ga je papa Benedikt XIII. kanonizirao, čime je potvrđen kao svetac vjeran svećeničkoj šutnji i ispovjednoj tajni. (Antolović, 1998: 464; Sirovec, 2011: 183; Cvetnić, 2005: 128).

Sv. Ivan Nepomuk u tradiciji i umjetnosti

Češki narod počeo je štovati Ivana Nepomuka kao sveca ubrzo nakon njegove smrti. Iako povijesni izvještaji navode da je njegova smrt bila politička, od 15. stoljeća širi se legenda da je Ivan umro jer nije želio prekršiti ispovjednu tajnu i odati kraljičinu ispovijed. Naposljetku je ta verzija postupno prevladala proširena djelima poznatih povjesničara (T. Ebendorfera, Jana iz Krumlova, B. Balbína): Sv. Ivan Nepomuk kanoniziran je prema toj drugoj verziji te je i u *Rimski martirologij* uvršten kao mučenik ispovjedne tajne. Iako su kasnije otkriveni povijesni dokumenti koji potvrđuju političku pozadinu njegove smrti, svetac je već bio prihvaćen s ustaljenom legendom i ikonografijom. Danas se tako štuje kao zaštitnik ispovjedne tajne, mostova, putnika i zaštitnik od poplava (Gorys, 2003: 182, Réau, 1958: 729; Cvetnić, 2008: 162-163).

Najčešći ikonografski prikaz lika sv. Ivana Nepomuka jest u baroknoj ispovjedničkoj svećeničkoj odori: roketi s čipkastim rubovima, reverendi, biretu i moceti, ponekad sa stolom prebačenom oko vrata. Kao simbol ispovjednog sakramenta, često je prikazan s prstom na ustima, lokotom ili povezom preko usta te uz latinski natpis *TACUI* („Šutio sam“), što simbolizira čuvanje ispovjedne tajne do smrti. Uobičajen je i prikaz s aureolom s pet zvijezda koje predstavljaju svjetlost nad njegovom glavom, simboliku pet Kristovih rana. U jednoj ruci drži raspelo, a u drugoj palminu granu, simbol mučeništva.

U 18. stoljeću, tijekom katoličke obnove i borbe protiv protestantizma, kult sv. Ivana Nepomuka proširio se Habsburškom Monarhijom i ostatkom Europe. Tomu je pridonio isusovački red, koji se njegovim likom koristio kao argumentom protiv protestantskih ideja. Njegovo čašćenje posebno su promicali Habsburgovci, koji su njegovu zaštitu povezali s političkim granicama i legitimnošću svoje vlasti u sklopu takozvane *pietas austriaca*. Nakon Tridentskog sabora i kanonizacije 1729. godine, kult sv. Ivana Nepomuka dodatno je ojačao, a njegov utjecaj vidljiv je u brojnim kipovima i crkvama posvećenima njemu diljem srednje Europe (Coreth, 2004 [1959]: 1, 81, 84; Cevc, 2006 [1979]: 284).

Širenje kulta sv. Ivana Nepomuka na području Habsburške Monarhije poticali su vojni i državni dužnosnici koji su tako izražavali svoju vjernost Crkvi i Monarhiji. Primjeri uključuju grofa Karla Josefa Batthyányja, koji je zagrebačkoj katedrali darovao relikvijar s česticom svečeva jezika, te bana Franju Nadasdyja i njegovu suprugu Suzanu Malatinski, koji su podizali kipove sveca na svojim posjedima. Kao pokazatelj važnosti i raširenosti sveca, u 18. i 19. stoljeću ime Ivan Nepomuk postaje sve češće među stanovništvom Habsburške Monarhije (Cvetnić, 2023: 291-295; Baričević, 2008: 400; Roth, 2016: 14, Marochino, 1978: 161-162).

U Hrvatskoj se svetac posebno častio u Slavoniji i sjevernoj Hrvatskoj broj-

nim kipovima i kapelama posvećenim upravo sv. Ivanu Nepomuku. U Istri i Hrvatskom primorju također su postojale skulpture koje su često imale simboličnu ulogu obilježavanja habsburških granica (npr. Senj, Bakar, Novi Vinodolski). U Dalmaciji, pod mletačkom vlašću, Nepomukovo je čašćenje bilo zastupljeno isključivo u Omišu, Makarskoj i Dubrovniku.

Danas brojne skulpture sv. Ivana Nepomuka više nisu na izvornome mjestu te su tijekom stoljeća doživjele različite sudbine.

KATALOG DJELA

Slika 1. Karta obrađenog područja s označenim GPS lokacijama spomenika.
(Izvor: Google karte; Obradila: Nina Stropnik, 2023.)

1. Tinjan

Kamena skulptura sv. Ivana Nepomuka u Tinjanu smještena je u parku na kamenom postolju i datira iz 1805. godine, prema uklesanom natpisu. Sv. Ivan Nepomuk predstavljao je simbol Habsburške Monarhije, a njegova blizina županskom stolu iz 15. stoljeća naglašava povezanost s lokalnom vlašću. Autor skulpture nije poznat, ali prema kvaliteti izrade najvjerojatnije je riječ o mjesnom kiparu bez formalne naobrazbe (Tulić, 2012: 1041). Kip je podigao neimenovani dobročinitelj.

Preko reverende sv. Ivan Nepomuk nosi roketu koja je na donjim rubovima i krajevima rukava ukrašena dekorativnim porubom geometrijskog uzorka. U lijevoj ruci svetac drži palminu granu, a desna šaka nije sačuvana, no vjerojatno je sv. Ivan Nepomuk u njoj držao raspelo, što je u skladu s uobičajenim prikazima sveca.

Slika 2. Neznani autor, Kip sv. Ivana Nepomuka, 1805., Tinjan
(Izvor: snimila Nina Stropnik, 2023.)

Skulptura je detaljno obrađena i u dobrom je stanju, iako se glava sveca, oštećena tijekom Drugoga svjetskog rata, razlikuje od ostatka jer ju je obnovio kipar amater (Ivetić, 1995; Ivetić, Paić, 2006). U usporedbi s drugim istarskim skulpturama sveca, tinjanski je kip statičniji i manje vješt, ali ima pažljivo izrađene detalje poput teksture hermelinova krzna na moceti.

Slika 3. Neznani kipar, Kip sv. Ivana Nepomuka, 2. pol. 18. st., Pazin. (Izvor: snimila Tea Rosić, 2026.)

2. Pazin

Skulptura sv. Ivana Nepomuka u Pazinu nalazi se uz južni zid župne crkve sv. Nikole, a njezin izvorni smještaj i točno vrijeme nastanka nisu poznati (Ivetić, Paić, 2006). Pretpostavlja se da je nastala u drugoj polovici 18. stoljeća. Skulptura je u lošem stanju, bez glave i ruku, a očuvan je samo trup koji pokazuje da je svetac stajao u pozi blagoga kontraposta. Unatoč oštećenjima, detalji poput puncirane čipke na rubovima rokete upućuju na vještinu kipara. Uz desnu nogu sveca nalazi se maleni anđeo, također znatno oštećen, ali prepoznatljiv kao čest ikonografski motiv uz skulpture sv. Ivana Nepomuka u Istri (Gračišće, Pićan).

Slika 4. Radionica Sebastijana Petruzzija, Kip sv. Ivana Nepomuka, 1778., Gračišće. (Izvor: snimila Tea Rosić, 2026.)

3. Gračišće

Kamena skulptura sv. Ivana Nepomuka u Gračišću, smještena uz cestu prema mjesnom groblju, datira iz 1778. godine, prema natpisu na postamentu. Izvorno se nalazila na trgu blizu župne crkve i biskupske palače (Peršić, 2020; Ivetić, Paić, 2006). Iako se ranije kao mogući autor navodio nepoznati kipar iz radionice Antonija Michelazzija (Ivetić, Paić, 2006), prema stilskim i tipološkim obilježjima Tulić (2012: 703) skulpturu veže uz radionicu Sebastijana Petruzzija. Na postamentu se iznad godine nalazi malena pravokutna niša s tragovima koji upućuju na ranije postojanje šarki.

Bradati svetac s biretom stoji u pozi blagoga kontraposta, odjeven u re-

Slika 5. Neznani kipar, Kip sv. Ivana Nepomuka, 1741., Pićan. (Izvor: snimila Nina Stropnik, 2023.)

verendu, roketu s bogatom čipkom i mocetu s uzorkom hermelinova krzna i ukrašenim rubovima, a oko vrata nosi stolu s križem, dekorativnim porubom i resama. Lijevom rukom drži raspelo koje zaneseno promatra, dok je desna ruka djelomično sačuvana. Uz lijevu nogu sveca nalazi se maleni anđeo u zaigranoj pozi. Skulptura se ističe vještom izvedbom odjeće, detaljima i skladnim dojmom koji ostavlja.

4. Pićan

Kamena skulptura sv. Ivana Nepomuka u Pićnu postavljena je 1741. godine u parku izvan stare gradske jezgre zahvaljujući biskupu Bonifaciju Cecottiju (1741. – 1765.). Iako autor nije pouzdano utvrđen, Ivetić i Paić (2006) pretpostavljaju da bi djelo moglo potjecati iz radionice Antonija Michelazzija, koja je u to vrijeme radila na glavnom oltaru obližnje crkve, dok Tulić (2012: 912) smatra da je riječ o kiparu „bliskom podalpskom stilu".

Svetac na visokom postamentu stoji u blago pokrenutoj pozi, što odaje vještinu kipara, kao i odjeća koja je bogato ukrašena punciranom čipkom i detaljima poput mocete od krzna hermelina. Svetac u lijevoj ruci drži raspelo i palminu granu, dok mu je glava nagnuta prema ramenu u izražajnoj gesti obraćanja Bogu. Uz lijevu nogu sveca nalazi se maleni anđeo u dinamičnoj pozi, s pogledom usmjerenim prema promatraču. Pokraj njega je dekorativni element nalik polovici *fleur de lisa* i grana nalik palmi. Skul-

ptura je dobro očuvana i detaljno obrađena sa svih strana, prikladna za promatranje iz različitih kutova u javnom prostoru.

5. Mošćenice

Kip sv. Ivana Nepomuka u Mošćenicama, postavljen na trgu ispred crkve sv. Bartola, datira iz 1717. godine (Šourek, 2015: 247). Skulptura, koju su podigli riječki isusovci, stoji na visokom postamentu s oštećenim kutom. Svetac je prikazan u dinamičnoj pozi s bogato naboranom odjećom noseći reverendu, roketu s ukrasnim porubom vitičastog motiva i mocetu koja oponaša krzno hermelina. U lijevoj ruci svetac nosi raspelo i palminu granu. S desnom rukom prislonjenom uz usta i pogledom u daljinu, lik odaje zamišljenost. Iako je izložena vremenskim utjecajima, skulptura je dobro očuvana te omogućuje jasan prikaz kontemplativnog sveca koji ostvaruje intimnu vezu s promatračem.

Slika 6. Neznani kipar, Kip sv. Ivana Nepomuka, 1717., Mošćenice. (Izvor: snimila Nina Stropnik, 2023.)

6. Rijeka

Godine 1717. riječki su isusovci kod mosta na ušću Rječine dali napraviti kamenu skulpturu sv. Ivana Nepomuka (Pintarić, 2022: 145), čiji je naručitelj, prema uklesanom natpisu na postamentu, bio industrijalac Simeon Adamić (Tomsich, 1886). Potom je na istome mjestu podignuta i kapela kao zaštita mosta i obrana od poplava (Poglajen, 1930).

Kapela je imala burnu povijest uključujući oštećenja od poplava, rata i

Slika 7. Neznani kipar, Kip sv. Ivana Nepomuka, 1717. godina, Trsat (Izvor: snimila Tea Rosić, 2026.)

miniranja (Depoli, 1924; Miletić, 2017) i više je puta bila restaurirana (Žic, 1993; Miletić, 2017). Nakon Drugoga svjetskog rata, kapela je bila u lošem stanju te je srušena 1946. godine (Bitno.net, 2020). Godine 1999. izgrađena je kopija kapele (Miletić, 2017), ali kip sveca još nije vraćen. Navodile su se dvije mogućnosti njegove lokacije: dvorište ispred crkve Majke Božje Trsatske ili crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Rijeci (Žic, 2012; Žic, 2017, Fluminensia, 2016).

6.1. Kip na Trsatu

Kameni kip sv. Ivana Nepomuka na Trsatu prikazan je u pozi blagoga kontraposta s bogato ukrašenom odjećom i pažljivo izrađenim detaljima poput puncirane čipke na rubovima rokete, teksture krzna hermelina na moceti i stole s motivom križa i resama. Svetac drži raspelo u lijevoj ruci i palminu granu u desnoj, dok mu pogled prema raspelu odaje smirenost. Pored njegove desne noge kleči maleni anđeo okrenut od sveca, ali oštećen i nepotpuno isklesan sa stražnje strane.

Kip je u relativno dobrom stanju, ali pokazuje vidljive tragove oštećenja: nedostaju pojedini prsti, uočljiva je pukotina između glave i vrata, a detalji na gornjem dijelu skulpture znatno su izlizani, što upućuje na burnu povijest i višekratna oštećenja, vjerojatno povezana s poviješću kapele uz most na Rječini. Unatoč tomu, kvaliteta izrade i finoća detalja svjedoče o kiparskoj vještini autora. S obzirom na podudarnost u materijalu i stupnju oštećenja, može se pretpostaviti da je riječ o skulpturi sveca iz 1717. godine koja je izvorno stajala uz most na Rječini.

6.2. Kip u Rijeci

Iako se razmatrala mogućnost da je kip sv. Ivana Nepomuka u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije (Zborne crkve) u Rijeci onaj iz kapele uz most na Rječini prenesen nakon njezina rušenja 1946. godine (Fluminensia, 2016; Bitno.net, 2020; Ika, 2020), Pintarić (2022: 283-284) je razjasnio tu situaciju. Na temelju stilskih i oblikovnih karakteristika Pintarić pripisuje mramorni kip Sebastijanu Petruzziju te ga datira nakon 1780. godine, što isključuje mogućnost da je riječ o kamenom kipu s Rječine isklesanom 1717. godine.

Kip prikazuje sveca u laganom kontrapostu s bogato ukrašenom odjećom i pažljivo isklesanim detaljima poput čipke cvjetnog motiva, teksture krzna na moceti te stole s križem i resama. Lik u desnoj ruci drži palminu granu, dok lijevom pridržava raspelo. Pokraj svečeve desne noge nalazi se maleni zamišljeni anđeo. Vješto izrađena skulptura u izvrsnom je stanju, bez vidljivih oštećenja.

Slika 8. Sebastiano Petruzzi, Kip sv. Ivana Nepomuka, nakon 1780., crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, Rijeka. (Izvor: snimila Nina Stropnik, 2023.)

7. Lucinski vir

Kip sv. Ivana Nepomuka, koji su podignuli riječki isusovci u 18. stoljeću, nalazio se na mostu preko Rječine zvanom „Ivanov most“ u blizini Lucinskog vira. Skulptura je uništena tijekom ratnih razaranja u Drugome svjetskom ratu (Lukežić, 1996: 70).

Slika 9. Neznani kipar, Kip sv. Ivana Nepomuka, prije 1804., Bakar. (Izvor: snimila Tea Rosić, 2026.)

8. Bakar

Skulptura sv. Ivana Nepomuka u Bakru nalazi se blizu crkve sv. Margarete, gdje je izvorno bio smješten na oltaru, a 1804. godine premješten je na trg ispred crkve (Marochino, 1978). Iako je vjerojatno nastao u drugoj polovici 18. stoljeća, kip se službeno datira do početka 19. stoljeća. Tijekom vremena kip je bio podvrgnut restauracijama i promjenama uključujući dodavanje i kasnije uklanjanje željeznih ukrasa na njegovu postamentu (Marochino, 1978; Milić, 2003). Tijekom talijanske okupacije 1942. godine skulptura je uklonjena, a vraćena je 1946. godine (Marochino, 1978). Danas je skulptura smještena na postamentu s reljefima i tragovima prijašnjih ukrasa.

Kip sv. Ivana Nepomuka dobro je očuvan i prikazuje sveca u blagoj pozi kontraposta s bogatim naborima draperije. Detalji odjeće upućuju na kiparsku vještinu s jednostavnim uzorkom izbušene čipke koja stvara dojam volumena. Svetac drži raspelo i palminu granu, dok izraz lica odaje zamišljenost ili zabrinutost. Iako ima sitna oštećenja, uključujući nedostatak malog prsta na desnoj ruci, skulptura je dobro očuvana. Stražnja strana kipa grublje je obrađena, s tri rupe na leđima koje sugeriraju da je kip mogao biti pričvršćen na zid, što podržava tezu da je nekoć bio smješten u crkvi sv. Margarete na oltaru.

9. Crikvenica

Kamena skulptura izvorno se nalazila u sklopu pavlinskog samostana, a kasnije je premještena na most preko Dubračine. Skulptura je bila oštećе-

na 1920. godine, kad je kip obezglavljen. Klesar Nikola Matejčić mlađi popravio je kip, no 1930. godine zamijenjen je novim kipom iz estetskih razloga. Stari je kip preseljen u kapelu na Gradskom groblju, a novi postavljen na most. Skulptura je premještena krajem 1937. godine prije rušenja mosta, a 1988. godine kipar Zvonimir Kamenar obnovio je kip te izradio uništene svečeve ruke prilikom preuređenja samostana u hotel Kaštel (Škrgatić, 2012; AžC, 1920; AžC, 1930; Uremović, 2002).

Kip sv. Ivana Nepomuka u Crikvenici danas stoji na izvornom kamenome postolju iz 1735. godine, koje je bilo uzidano u kameni most iz 19. stoljeća (Škrgatić, 2012; Gregurić, 1941).

Skulptura sv. Ivana Nepomuka nalazi se na kamenom postamentu s uklesanim natpisom na latinskom jeziku, koji označava sveca kao kanonika ispovjednika čiji je kip podignut na tome mjestu. Na prednjoj strani postamenta uklesan je niski reljef s prikazom raspetog Krista. Kip je relativno dobro očuvan, s manjim oštećenjima. Svetac drži raspelo u lijevoj ruci, dok ga desnom lagano pridržava. Na glavi nosi biret, a odjeven je u reverendu s roketom i mocetom. Na krajevima rokete vidljivi su ostaci dekorativnog poruba, vjerojatno s cvjetnim ili vitičastim motivima.

Slika 10. Neznani kipar, Kip sv. Ivana Nepomuka, 1735., Crikvenica (Izvor: snimio Miroslav Matejčić, 2024.)

Kip sv. Ivana Nepomuka prikazuje sveca u blagom kontrapostu, čime se stvara dinamika položaja, dok je njegova odjeća puna nabora. S prednje strane skulptura je detaljno obrađena, a stražnja je strana poravnata i grubo obrađena, vjerojatno jer nije bila namijenjena tomu da bude vidljiva. Na stražnjoj strani kipa nalaze se rupe koje su služile za pričvršćivanje skulpture uz površinu. Svečevo lice ima spokojan izraz i prikazano je kako gleda prema

raspelu, s dugom bradom, što je rjeđi tip prikaza.[2] Obje su šake vidljivo naknadno obnovljene. Na prsima kipa nalazi se manje uočljiva udubina, djelomično zakrivena raspelom.

Kip sv. Ivana Nepomuka ispred bivšega pavlinskog samostana ima barokne karakteristike tijela, ali glava kipa stilom odgovara 20. stoljeću. To upućuje na dvije mogućnosti: prva je da je kip replika iz 1930. godine (usp. Car et al., 2008; Škrgatić, 2012), dok druga, vjerojatnija mogućnost sugerira da je to izvorni barokni kip s naknadno zamijenjenim dijelovima, uključujući glavu, što potvrđuje zapis msgr. Rigonija iz 1920. godine o obezglavljenju i obnovi kipa. Premještanje kipa na različite lokacije tijekom vremena također podržava teoriju da je riječ o originalu s izmjenama (usp. AžC, 1920; Gregurić, 1941; Uremović, 2002).

Slika 11. Neznani kipar, Kip sv. Ivana Nepomuka u grobljanskoj kapeli, 1930., Crikvenica. (Izvor: snimio Slavko Matejčić, 2012.)

10. Crikvenica, Grobljanska kapela

Uz kip sveca ispred hotela Kaštel, postoji i drugi kip, najvjerojatnije onaj zamjenski iz 1930. godine, smješten na oltaru grobljanske kapele u Crikvenici. Ovaj je kip plošniji i statičniji te ima stolu s ukrasima križa i resa. Za razliku od uobičajenih prikaza, nema ukrasnog poruba na rubovima rokete. Odjeća je bogato drapirana. Svetac ima biret s kićankom na glavi, smiren izraz lica i drži palminu granu u desnoj ruci, dok mu lijeva šaka i raspelo nedostaju. Kip je inače dobro očuvan.

2 Ovaj kip sv. Ivana Nepomuka predstavlja jedini primjer sveca prikazanog s dugom bradom na području koje sam obrađivala. Predložak za skulpturu nije poznat.

11. Novi Vinodolski

Kameni kip sv. Ivana Nepomuka iz 1836. godine izvorno se nalazio u staroj kapelici blizu mosta preko Ričine. Godine 1863. Matija Mažuranić sagradio je novi kameni most i kapelicu u koju je premjestio kip. Most je srušen 1943. godine tijekom Drugoga svjetskog rata, a kip je 1980-ih bačen u Ričinu. Na mjestu kapelice danas se nalaze njezini ostaci i kameni blok s natpisom posvećenim sv. Ivanu Nepomuku i obnovi mosta iz 1836. godine. Blok je vjerojatno služio kao postolje za kip, a na mjestu kapelice vidljivi su ostaci željeznih šarki koje su štitile kip (Zoričić, 2018; Maričić Hrgeša, 2013).

Slika 12. Neznani fotograf, Kip. sv. Ivana Nepomuka na mostu preko Ričine, prije 1943., Novi Vinodolski. (Izvor: Bojan Zoričić, Moj stari Novi – Novi Vinodolski, u kronološkim natuknicama, Novi Vinodolski: Grad Novi Vinodolski, Naklada Kvarner, 2018., str. 49.)

12. Senj, Zapadna strana luke

Kip sv. Ivana Nepomuka u Senju jedan je od najranijih javnih spomenika posvećenih ovom svecu u Hrvatskoj, podignut početkom 18. stoljeća, između 1704. i 1707. godine. Narudžbu je inicirao biskup Benedikt Bedeković Komorski, veliki štovatelj sv. Ivana Nepomuka (Šourek, 2015; Frančišković, 1927; Tijan, 1931). Prema Josipu Frančiškoviću (1927) kip je bio izrađen od mramora, no o njegovu izgledu nema drugih podataka. Skulptura se nalazila na zapadnoj strani senjske luke, blizu paromlina i tvornice tijesta *Art*. Tijanov (1931) spomen skulpture predstavlja posljednju poznatu lokaciju toga kipa. Danas je lokacija kipa nepoznata.

13. Senj, Vukasovićev most

Senjski i modruški biskup Ivan Antun de Benzoni podigao je drugi javni kip sv. Ivana Nepomuka u Senju posvetivši ga 26. veljače 1741. godine na svečanoj ceremoniji (Burić, 2002). Kip je bio smješten na Vukasovićevu mostu (Šourek, 2015). Moguće je da je kip izradila radionica Antonija Michelazzija koja je u to vrijeme radila narudžbe za senjsku katedralu pod utjecajem biskupa de Benzonija i njegove obitelji. Kip je uništen tijekom bombardiranja Senja u Drugome svjetskom ratu (Lokmer, 2006).

Zaključak

Na području Istre i Hrvatskog primorja poznato je četrnaest javnih skulptura sv. Ivana Nepomuka, od kojih je deset sačuvano u različitim stupnjevima očuvanosti. Nastale u širokome vremenskom rasponu od početka 18. do prve polovice 20. stoljeća, te skulpture svjedoče o kontinuitetu štovanja sveca i o trajnosti njegove ikonografske prisutnosti u javnom prostoru.[3] S obzirom na njihovu javnu funkciju, skulpture su većinom izrađene u kamenu, dok se mramor pojavljuje tek iznimno, što dodatno naglašava reprezentativnost tih rijetkih primjera. Ikonografski, većina prikaza slijedi ustaljeni obrazac baroknog svećenika s raspelom i palminom granom kao simbolom mučeničke smrti. Na pet od deset sačuvanih skulptura uz nogu sveca pojavljuje se maleni anđeo (Gračišće, Pazin, Pićan, Trsat i Rijeka). Budući da maleni anđeo pratilac nije dio uobičajenoga ikonografskog prikaza sv. Ivana Nepomuka u (javnoj) skulpturi, riječ je, dakle, o specifičnom atributu koji se ovim područjem najvjerojatnije proširio iz određenog predloška.

Varijacije u kvaliteti izrade i detaljima jasno odražavaju razlike u vještinama kipara i pojedinih radionica, dok nedostatak pouzdanih podataka o autorstvu dodatno otežava preciznije atribucije. O mogućem autorstvu nekih skulptura može se nagađati na temelju sličnosti s drugim djelima određenih umjetnika ili pak na temelju djelovanja umjetnika i njihovih radionica u to vrijeme na tom području. Ipak, povijesni izvori djelomično nadomještaju taj nedostatak, otkrivajući i ulogu naručitelja u oblikovanju narudžbi, a time posredno i vizualnog identiteta prostora. Najčešće su to bili istaknuti lokalni uglednici i crkveni dostojanstvenici.

Prostorni kontekst skulptura usko je povezan sa zaštitničkom funkcijom sv. Ivana Nepomuka te potvrđuje njihovu istodobno simboličku i društvenu

3 Na postamentima spomenika u Gračišću, Pićnu i Tinjanu datacija je izravno uklesana, dok je za spomenik u Pazinu navedena moguća datacija u drugu polovinu XVIII. stoljeća. Drugi su spomenici datirani prema navodima u literaturi.

ulogu: njegove su skulpture bile redovito postavljane na mostove ili u blizinu mostova koji „postaju atribut posuđen iz stvarnosti“ (Baričević, 2008: 400). U Istri su kipovi tako bili smješteni na trgovima, uz crkve i uz groblja, dok su se u Primorju svečevi kipovi smještali pretežno na mostove ili uz njih. Razlike između Istre i Primorja u odabiru lokacija dodatno naglašavaju regionalne specifičnosti u recepciji kulta. Nažalost, određen broj djela koja se spominju u radu izgubljen je prilikom ratnih razaranja u Drugome svjetskom ratu. Arhivska dokumentacija o pojedinim djelima često nije sačuvana, bilo da je nastradala u Drugome svjetskom ratu ili je izgubljena s vremenom.

Unatoč tomu, preostale skulpture predstavljaju vrijedan sloj kulturnoga krajolika koji je nadživio političke i društvene promjene, od Habsburške Monarhije do suvremenih državnih okvira. Njihova prisutnost u javnom prostoru svjedoči o dugotrajnosti lokalnih identiteta i kontinuitetu pobožnosti.

Naknadni uvid u dodatnu literaturu (Tulić, 2012; Pintarić, 2022) omogućio je preciznije i pouzdanije rekonstruiranje povijesti i okolnosti nastanka tih skulptura rezultirajući novim spoznajama te ispravljanjem ranijih pretpostavki. Upravo takvi pomaci potvrđuju da tema još uvijek nije iscrpljena. Daljnja istraživanja, osobito ona koja bi uključila sustavniju arhivsku analizu i komparativni pristup, zasigurno bi donijela nova tumačenja i dodatno produbila razumijevanje ove važne sastavnice regionalne umjetničke i kulturne baštine.

Literatura

ANTOLOVIĆ, Josip. 1998. *Duhovni velikani: Sveci Katoličke crkve. I. dio: siječanj – lipanj*. Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove. Zagreb.

BARIČEVIĆ, Doris. 2008. *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*. Institut za povijest umjetnosti; Školska knjiga. Zagreb.

BURIĆ, Josip. 2002. *Biskupije Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću*. Državni arhiv u Gospiću; Kršćanska sadašnjost. Gospić; Zagreb.

CAR, Andrea; MALATESTINIĆ, Ivica; STARAC, Ranko i dr. 2008. *Grad Crikvenica: kamik, more i čovik*. Grad Crikvenica. Crikvenica.

CEVC, Emilian. 2006 [1979]. „Ivan Nepomuk“. U: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Ur. Anđelko Badurina. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.

CORETH, Anna. 2004 [1959]. *Pietas Austriaca*. Purdue University Press. West Lafayette

CVETNIĆ, Sanja. 2005. „Alegorija milosti govora i milosti šutnje Ivana Krstitelja Rangera u Krapini: natpisi i vizualna egzegeza“. *Peristil* 48: 123–130.

CVETNIĆ, Sanja. 2008. Habsburški politički utjecaji i ikonografija sv. Ivana Nepomuka u Hrvatskoj. U: Marinković, Ana; Vedriš, Trpimir (ur.). *Hagiologija. Kultovi u kontekstu*. Leykam international. Zagreb. 161–167.

CVETNIĆ, Sanja. 2023. St. John of Nepomuk on the South-Eastern Border of the Monarchy: Marking the Territory. U: Hocker, Ramona; Telesko, Werner (ur.). *Johannes von Nepomuk: Kult – Künste – Kommunikation*. Hollitzer Verlag. Beč. 291–304.

DEPOLI, Attilio. 1924. La cappella di S. Giovanni Nepomuceno al ponte della Fiumara. *Fiume. Rivista semestrale della Società di Studi Fiumani*, anno II., I. e II. semestre: 14–20.

FRANČIŠKOVIĆ, Josip. 1927. Stolna crkva u Senju sa zvonikom iz g. 1000. *Bogoslovska smotra*, 15/4: 421–436.

GORYS, Erhard. 2003. *Leksikon svetaca*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

GREGURIĆ, Ratimir. 1941. *Građa za povijest Crikvenice*. Strojopis. Crikvenica.

IVETIĆ, Marija. 1995. *Stari znameni: kapelice i javna raspela središnje Istre*. Centar za kulturu i obrazovanje Pazin – Etnografski muzej Istre. Pazin.

IVETIĆ, Marija; PAIĆ, Vladimira. 2006. Sakralna barokna skulptura u javnim prostorima središnje Istre. U: Pejković, Božidar (ur.). *Anali*, 21–25, zbornik radova simpozija „Skulptura na otvorenom" (Klanjec, 21. – 23. svibnja 2003.). Galerija Antuna Augustinčića. Klanjec.

LOKMER, Juraj. 2006. Barokni oltari i druga kamena oprema katedrale Uznesenja Blažene Djevice Marije u Senju. *Senjski zbornik*, 33: 133–192.

LUKEŽIĆ, Irvin. 1996. Mostovi na Rječini. *Sušačka revija*, 4/14–15: 67–74.

MAROCHINO, Ivo. 1978. *Grad Bakar kroz vjekove*. Gradski muzej. Bakar.

MILETIĆ, Predrag. 2017. Kapela sv. Ivana Nepomuka. *Pod Voltun – Glasilo Mjesnog odbora Školjić*, 20/21: 12–13.

MILIĆ, Bruno. 2003. *Bakar: drevni grad na valovima stoljeća*. Grad Bakar. Bakar.

PERŠIĆ, Stephanie. 2020. *Mletački i srednjoeuropski utjecaji u ikonografiji sakralne baštine XVII. i XVIII. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

PINTARIĆ, Mario. 2022. *Naručitelji i umjetnici u Rijeci tijekom 17. i 18. stoljeća*. Doktorski rad. Sveučilište u Zadru. Zadar.

POGLAJEN, Giuseppe. 1930. Memorie cronologiche relative alle chiese e al capitolo di Fiume. *Fiume. Rivista semestrale della Società di Studi Fiumani*, anno VIII., I. e II. semestre: 106–180.

RÉAU, Louis. 1958. *Iconographie de l'art chrétien*. Sv. II: *Iconographie des saints, G–O*. Presses universitaires de France. Paris.

ROTH, Ivan. 2016. *Javni spomenici sv. Ivana Nepomuka u istočnoj Slavoniji*. Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje. Slavonski Brod.

SIROVEC, Ivan. 2011. *Sveti i blaženi Katoličke crkve za sve dane u godini*. Naklada sv. Antuna. Zagreb. 183.

ŠKRGATIĆ, Sanja. 2012. *Šetnja kroz povijest Crikvenice*. Centar za kulturu Dr. Ivan Kostrenčić. Crikvenica.

ŠOUREK, Danko. 2015. *Altaristička radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*. Leykam international. Zagreb.

TIJAN, Pavao. 1931. *Senj. Kulturno-historijska šetnja gradom po priloženom tlocrtu*. Senjski klub. Zagreb.

TOMSICH, Vincenzo. 1886. *Notizie storiche sulla Città di Fiume – cronologicamente svolte*. Stabilimento Tipo-Litografico di Emidio Mohovich. Fiume.

TULIĆ, Damir. 2012. *Kamena skulptura i oltari 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

UREMOVIĆ, Vladimir. 2002. *Pavlini u Crikvenici*. Adamić; Ustanova u kulturi „Dr. Ivan Kostrenčić". Rijeka; Crikvenica.

ZORIČIĆ, Bojan. 2018. *Moj stari Novi – Novi Vinodolski, u kronološkim natuknicama*. Grad Novi Vinodolski; Naklada Kvarner. Novi Vinodolski.

ŽIC, Igor. 1993. Kapela Sv. Ivana Nepomuka. *Sušačka revija*, 1/4: 15–16.

ŽIC, Igor. 2012. Riječki parkovi i spomenici. *Sušačka revija*, 20/78–79: 63–71.

ŽIC, Igor. 2017. Riječki mostovi. *Sušačka revija*, 25/97–98: 17–24.

Izvori

Arhiv župe Crikvenica (dalje: AžC). Spomenica župe Crikvenica msgr. Antuna Rigonija, 23. – 24. svibnja 1920., str. 111.

Arhiv župe Crikvenica. Spomenica župe Crikvenica msgr. Antuna Rigonija, 2. studenoga 1930., str. 35.

Mrežni izvori

BITNO.NET. 2020. Riječka kapela sv. Ivana Nepomuka: Rušena je tri puta, a nakon 74 godine na nju je napokon vraćen križ. https://www.bitno.net/kultura/likovna-umjetnost/rijecka-kapela-sv-ivana-nepomuka-rusena-je-tri-puta-a-nakon-74-godine-na-nju-je-napokon-vracen-kriz/ (pristupljeno 20. srpnja 2023.).

FLUMINENSIA. Moravček, Goran. 2016. Muke riječkog Nepomuka. http://fluminensia.org/page/3 (pristupljeno 11. srpnja 2023.).

IKA. 2020. Vraćen križ na kapelu Sv. Ivana Nepomuka. Informativna katolička agencija. https://ika.hkm.hr/novosti/vracen-kriz-na-kapelu-sv-ivana-nepomuka/ (pristupljeno 20. srpnja 2023.).

MARIČIĆ HRGEŠA, Ivan. 2013. Srušeni stari most u Novom Vinodolskom i okolica. http://croinfo.net/vijesti-regija/8346-srueni-stari-most-u-novom-vinodolskom-i-okolica.html (pristupljeno 2. srpnja 2023.).

Nina Stropnik

At the boundary between faith and politics: St. John of Nepomuk in the public spaces of Habsburg-era Istria and the Croatian Littoral

Summary

St. John of Nepomuk is a Czech martyr whose veneration spread intensively during the post-Tridentine period, particularly under the influence of the Habsburg Monarchy, within which his cult became a symbol not only of religious but also political identity. Reverence for him is closely linked to the ideological framework known as pietas austriaca – a form of piety promoted by the Habsburg dynasty with the aim of bolstering religious unity and legitimizing its authority. In this context, St. John of Nepomuk was not only the patron of the seal of confession and bridges, as traditionally depicted in iconography, as he also assumed the role of political symbol. In Habsburg-ruled territories, especially along the imperial borders, his public sculptures often served as visual markers of territorial affiliation and symbolic protection, thereby acquiring additional meaning within the framework of political hagiotopography.

This paper focuses specifically on the public sculptures of St. John of Nepomuk raised in Istria and the Croatian Littoral, areas that were part of the Habsburg Monarchy during the relevant historical period. While previous research has addressed monuments to St. John of Nepomuk in Croatia's inland regions – such as Slavonia, central Croatia, and Zagreb – Istria and the Littoral have largely been overlooked or mentioned only in passing within local case studies. The aim of this study is to therefore assemble the known public sculptures of St. John of Nepomuk in these areas into a unified body and to present them from a historical, iconographic, and political perspective.

Based on a thorough review of available secondary literature, archival sources, and field research findings, the paper provides a systematic inventory and description of fourteen public sculptures of St. John of Nepomuk, ten of which have been preserved to varying degrees. Each sculpture is catalogued with essential data, iconographic features, current condition and known restorations. In addition to the textual analysis, the study includes visual documentation that enables a stylistic comparison and enhances the understanding of individual representations.

The catalogued section of the paper also offers a detailed analysis of the iconographic interpretation of the sculptures, which most frequently depict the saint in priestly vestments, with a five-star halo, a palm branch, and a crucifix. These attributes are rooted in his hagiography, yet were also shaped by theological and political decisions made during the Council of Trent and the spiritual practices of the Jesuit order, who were ardent promoters of the saint's cult. Special attention is given to the manner in which St. John of Nepomuk was utilised as a means to visually communicate faith and loyalty to the Habsburg emperor, thereby assuming a symbolic role within the broader system of disseminating Habsburg religious and political values.

In conclusion, this paper constitutes an attempt to systematically examine public sculptures of Saint John of Nepomuk in Istria and the Croatian Littoral as a coherent whole, while also offering new insights. In doing so, it contributes not only to a deeper understanding of the local monumental heritage but also to a broader consideration of the function of saints in shaping collective identity and political symbolism within the Habsburg Monarchy. The conclusions are based on the cataloguing process, knowledge of the saint's iconography and history, as well as an understanding of his multifaceted role in the cultural landscape of Central Europe during the post-Tridentine era.

Keywords: *St. John of Nepomuk, Istria, Croatian Littoral, public monument, sculpture, political hagiotopography, Habsburg Monarchy.*

